

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ
ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

ОМЕЛЬЧЕНКО ОКСАНА ІГОРІВНА

УДК 332.142.2

**ПОДОЛАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Хаустова Вікторія Євгенівна,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, старший науковий співробітник відділу інноваційного розвитку та конкурентоспроможності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Расвнєва Олена Валентинівна,
Харківський національний економічний університет, завідувач кафедри статистики та економічного прогнозування

кандидат економічних наук, доцент
Узунов Володимир Володимирович,
Університет економіки і управління (м. Сімферополь), доцент кафедри економічної теорії

Захист відбудеться « » березня 2012 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.251.01 у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, площа Свободи, 5, Держпром, 7-й під'їзд, 8 поверх.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, площа Свободи, 5, Держпром, 7-й під'їзд, 8 поверх.

Автореферат розісланий « » лютого 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У світі питанням людського розвитку приділяється підвищена увага. Проте будь-якій країні світу притаманна певна нерівномірність соціального розвитку її регіонів, що негативно впливає на становище країни в цілому. З метою подолання диференціації соціального регіонального розвитку, уряди країн змушені розробляти та впроваджувати відповідні заходи по її подоланню. В Україні протягом останніх десятиріч також посилюються процеси міжрегіональної диференціації соціального розвитку. Так, за одним із найбільш використовуваних для оцінки соціального розвитку країн світу показником – Індексом людського розвитку (ІЛР)– в Україні в 2010 р. спостерігалось 11 регіонів із рівнем соціального розвитку нижче за середній по країні та 14 – вище за середній. При цьому по регіонах різниця між його вищим та нижчим значеннями складала 1,5 рази. У цих умовах особливої актуальності в Україні набуває проблема формування соціальної політики, спрямованої на подолання диференціації соціального розвитку регіонів.

Дослідженню різних аспектів проблем соціального розвитку, формування та реалізації державної політики в цій сфері присвячено роботи О. Амоші, Г. Беккера, В. Гейця, О. Геймана, О. Гранберга, М. Долішнього, М. Кизима, Т. Клебанової, В. Леонт'єва, Е. Лібанової, О. Макарової, Г. Мюрдаля, І. Новака, О. Расвнєвої, Р. Солоу, І. Сторонянської, В. Хаустової, Т. Шульца, В. Узунова та ін. Проте питання, пов'язані з механізмами формування соціальної політики, спрямованої на подолання міжрегіональної диференціації, залишаються недостатньо розробленими. Потребують удосконалення механізми оцінки та діагностики соціального становища в регіонах країни, а також визначення пріоритетних сфер для державного стимулювання їх розвитку. Крім того, на сьогоднішній день, низькою залишається ефективність регіональної соціальної політики внаслідок недосконалих механізмів формування комплексу державних та регіональних цільових програм як інструменту її реалізації.

Враховуючи вищенаведене, поглиблення досліджень, пов'язаних із удосконаленням механізмів формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації регіонального соціального розвитку, є актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконувалася в рамках планів науково-дослідних робіт у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України. За темою «Вплив системної кризи на стратегію соціально-економічного розвитку регіонів» в рамках цільової комплексної програми «Україна – XXI століття: стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку» на 2007 – 2011 роки» (№ ДР – 0109U007786) здобувачем запропоновано методичний підхід до оцінки та діагностики рівня життя населення в регіонах України для комплексного аналізу їх соціального розвитку, обґрунтовано напрями формування державної соціальної політики для кожного з них. За темою «Наукове обґрунтування соціально-економічного розвитку проблемних регіонів України» (№ ДР – 0110U008125)

здобувачем обґрунтовано необхідність та проведено оцінку нерівномірності соціального розвитку регіонів України, запропоновано методичний підхід до формування комплексу цільових програм регіонального соціального розвитку.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму формування соціальної політики, спрямованої на зменшення міжрегіональної диференціації соціального розвитку регіонів України.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації поставлено й вирішено такі задачі:

- визначити особливості та динаміку диференціації соціального розвитку регіонів України;

- уточнити визначення поняття «соціальна політика» та її структуру;

- удосконалити групування функцій, які виконує соціальна політика;

- розвинути методичний підхід до оцінки рівня життя населення та визначити особливості соціального розвитку регіонів України;

- обґрунтувати методичний підхід до діагностики рівня життя населення регіонів країни та визначити проблемні аспекти їх розвитку;

- розробити механізм формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку;

- удосконалити методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів України.

Об'єктом дослідження є процес формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні підходи до формування пріоритетних напрямів стимулювання регіонального соціального розвитку на основі комплексу цільових програм.

Методи дослідження. Теоретико-методичним і методологічним підґрунтям дисертаційної роботи стали положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і закордонних учених щодо економічного та соціального розвитку країни та регіонів.

У дослідженні використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: *системний підхід* (для визначення об'єкту і предмету дослідження, для побудови структурної моделі соціальної політики та системи часткових показників для оцінки рівня життя населення), *конкретно-історичний метод* (при розгляді теоретичних засад формування та реалізації соціальної політики), *методи структурного аналізу та синтезу* (при дослідженні особливостей формування механізму реалізації соціальної політики в регіонах, для розробки підходу до оцінки рівня життя населення, для розробки підходу до формування комплексу цільових програм), *методи індукції та дедуції* (при визначенні основних чинників, що впливають на впровадження заходів, передбачених соціальною політикою), *логічний аналіз* (для розмежування понять «цільова програма», «соціальна програма», уточнення сутності понять «рівень життя населення», «регіон»), *контент-аналіз* (для уточнення змістовного складу поняття «соціальна політика»), *метод аналізу*

ієрархій (для пошуку найбільш прийняттого методу аналізу сутності понять), *структурно-функціональний метод із застосуванням SADT-технології* (для моделювання процесу розробки і реалізації державних цільових програм соціального розвитку регіонів), *графічний метод* – для ілюстрації висновків, отриманих у результаті дослідження; *методи ентропії та таксономії* (для побудови інтегрального показника рівня життя населення), *ієрархічний агломеративний кластерний аналіз* (для об'єднання регіонів у групи за спільними значеннями компонент рівня життя населення), *економетричні та статистичні методи* (у розрахунках міжрегіональної диференціації на основі теорії конвергентного розвитку).

Інформаційну базу дослідження складають: законодавчі акти та нормативні документи центральних органів державної влади; дані Державного комітету статистики України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я; джерела статистичної та аналітичної інформації офіційних періодичних видань; монографії, статті та інші публікації в іноземних, центральних і галузевих вітчизняних виданнях за проблематикою, що досліджується; ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних положень і рекомендацій щодо формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації регіонального соціального розвитку, шляхом визначення пріоритетних напрямів його державного стимулювання на базі розробки комплексу цільових програм. Найвагомішими науковими результатами, які покликані розкрити сутність і зміст дисертації, мають різний ступінь наукової новизни і виносяться на захист, є такі:

набули подальшого розвитку:

методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів, який, на відміну від існуючих, базується на оцінці та діагностиці рівня життя населення регіонів країни і враховує міжрегіональні диспропорції та конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку, що дозволяє підвищити обґрунтованість вибору пріоритетних напрямів стимулювання соціального розвитку регіонів країни з боку держави на основі розробки відповідного комплексу цільових програм;

методичне забезпечення оцінки рівня життя населення в регіонах України, яке, на відміну від існуючих, передбачає формування чотирьохрівневої структури розрахунку інтегрального показника рівня життя населення, що складається з чотирьох компонент: довгострокові цінності, поточні потреби, середовище проживання, соціальна інфраструктура, та дозволяє комплексно охарактеризувати соціальний розвиток регіонів країни;

методичний підхід до діагностики рівня життя населення, який, на відміну від існуючих, базується на кластеризації регіонів за компонентами рівня життя населення та ідентифікації проблемних для них компонент, елементів і показників, що дозволяє сформулювати підґрунтя для визначення пріоритетних напрямів стимулювання соціального розвитку з боку держави;

механізм формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку, який, на відміну від існуючих, передбачає оцінку дієвості вже запроваджених цільових програм та їх відповідності пріоритетним напрямам стимулювання, що дає можливість обґрунтувати шляхи удосконалення соціальної політики з урахуванням визначених пріоритетів державного стимулювання регіонального розвитку;

удосконалено:

визначення поняття «соціальна політика», що становить систему регулятивних заходів і дій державних та суспільних суб'єктів, спрямованих на розвиток людини, забезпечення її інтересів і добробуту, підвищення рівня життя, для чого, на відміну від існуючих трактувань, використаний метод контент-аналізу, що дає можливість більш точно охарактеризувати процес формування соціальної політики та сконцентрувати увагу на людині, як вищій цінності суспільства;

класифікацію функцій соціальної політики, яка, на відміну від існуючих, містить ознаку «ієрархія потреб людини», що дає змогу враховувати в заходах соціальної політики особливості життєдіяльності людини.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені теоретико-методичні положення та практичні рекомендації дозволять підвищити якість та ефективність управлінських рішень у сфері підтримки та стимулювання соціального розвитку регіонів України, спрямованих на подолання його диференціації.

Впровадження наукових здобутків, наведених у дисертації, дозволить:

- проводити комплексну оцінку та діагностику рівня життя населення регіонів України;

- проводити обґрунтовану оцінку міжрегіональної диференціації соціального розвитку регіонів країни;

- підвищити обґрунтованість вибору пріоритетних напрямів державного стимулювання соціального розвитку регіонів України по подоланню їх диференціації;

- підвищити цільову спрямованість соціальної політики в регіонах.

Запропоновані в дисертації висновки й рекомендації, що мають прикладний характер, впроваджені у роботі Головного управління економіки Харківської обласної державної адміністрації, зокрема при розробці Стратегії сталого розвитку Харківської області до 2020 р. (довідка № 573/1 від 05.11.2010 р.) і Харківського національного економічного університету – при викладенні навчальних курсів з регіональної економіки (довідка № 213 від 17.01.2011 р.).

Особистий внесок здобувача в роботі. Дисертація є самостійною науковою роботою. У ній використано лише положення, які є результатом індивідуального дослідження автора.

Особистий внесок автора в роботі, виконаній у співавторстві, є таким: розроблено методичний підхід до формування комплексу цільових програм зі стимулювання соціального розвитку регіонів України, проведено його апробацію на

прикладі Харківського регіону [1, за списком опублікованих праць на с. 16 автореферату]; удосконалено методичний підхід до діагностики рівня життя населення в регіонах України та проведено аналіз соціального розвитку регіонів протягом 2002–2009 рр. [2]; досліджено та конкретизовано поняття «соціальна політика» на основі використання контент-аналізу, сформовано та запропоновано методика проведення аналізу сутності поняття [4]; систематизовано та структуровано складові елементи соціальної політики як системи, узагальнено та конкретизовано сутність та особливості об'єкту та суб'єктів соціальної політики, сформований механізм її реалізації у розрізі його складових [5]; сформовано методичний підхід до оцінки рівня життя населення із використанням методу ентропії, проведено оцінку рівня життя в регіонах України в 2006 та 2008 рр. [7].

Апробація результатів роботи. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Харків, 21 – 23 травня 2009 р.), Міжвузівській науково-практичній конференції «Регіональна політика: напрями її реалізації в Україні» (м. Харків, 20 травня 2009 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (м. Сімферополь, 29 – 31 червня 2009 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики» (м. Харків, 26 – 27 листопада 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи соціальних та пенсійних реформ в Україні» (м. Харків, 2 квітня 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (м. Харків, 11 – 12 листопада 2010 р.), Круглому столі «Проблеми та перспективи формування гуманітарної політики в Україні» (м. Сімферополь-Ялта, 25 лютого 2011 р.), X-й Всеукраїнській ювілейній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Реорганізація інституційної архітектури в посткризовий період розвитку економіки» (м. Чернівці, 14 – 16 квітня 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих науковців «Економіка, менеджмент, маркетинг і логістика: теорія, практика, перспективи» (м. Ялта, 15 – 16 квітня 2011 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Дні науки – 2011» (м. Прага, 27 березня – 5 квітня 2011 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані у 19 наукових працях, у тому числі 2 підрозділи в колективних монографіях, 6 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття – в інших наукових виданнях, 10 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 6,32 ум. друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 4,77 ум. друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 193 сторінках машинописного тексту, робота містить 40 таблиць (з них 5 займають 7 повних сторінок), 54 рисунки (з них 5 займають 5 повних сторінок), 8 додатків, список використаних джерел із 385 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено методи дослідження, відображено наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, представлено дані щодо їх апробації.

У **першому розділі** – «Диференціація розвитку та соціальна політика в регіонах України» – проаналізовано особливості та динаміку поширення диференціації соціального розвитку регіонів України; розглянуто сутність та особливості соціальної політики як інструменту зменшення міжрегіональної диференціації, її принципи та функції; розкрито структуру соціальної політики як системи та досліджено механізми її реалізації; проаналізовано розвиток засад законодавчого регулювання соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів, за роки незалежності.

В Україні продовжується процес становлення економічних умов розвитку суспільства та держави, зорієнтованих на ринкові відносини. Оскільки в процесі свого економічного розвитку держава повинна в першу чергу створювати сприятливі умови для життя людей, в ринкове господарство повинні бути вбудовані компоненти, які забезпечать його соціальну спрямованість. Співставлення України з іншими країнами світу за використовуваними в міжнародній практиці показниками рівня та якості життя свідчить, що країна посідає за ними середні та нижчі за середні місця.

Результати аналізу динаміки кількості регіонів України за рівнем соціального розвитку (рис. 1) та аналізу показників соціального розвитку за період 2002 – 2010 рр. показали, що спостерігається тенденція до розшарування регіонів, оскільки кількість регіонів, які мають рівень соціального розвитку нижче за середній, залишається високою та майже незмінною. Отже, це свідчить, що однією з характерних особливостей соціального розвитку регіонів України є наявність значної міжрегіональної диференціації. У свою чергу, це є свідченням низької ефективності державної соціальної політики, спрямованої на зменшення міжрегіональної диференціації, та необхідності удосконалення механізмів її формування.

У дослідженні шляхом використання логічного підходу та методу контент-аналізу було уточнено сутність поняття «соціальна політика», яку запропоновано трактувати як систему регулятивних заходів і дій державних та суспільних суб'єктів, спрямованих на розвиток людини, забезпечення її інтересів і добробуту, підвищення рівня життя. У результаті проведеного дослідження також визначено групи функцій соціальної політики та розроблено узагальнену класифікацію видів соціальної політики.

Шляхом аналізу соціальної політики як системи було визначено об'єкти та суб'єкти соціальної політики, а також сформовано їх класифікацію. Як об'єкт соціальної політики розглянуто людину та її потреби.

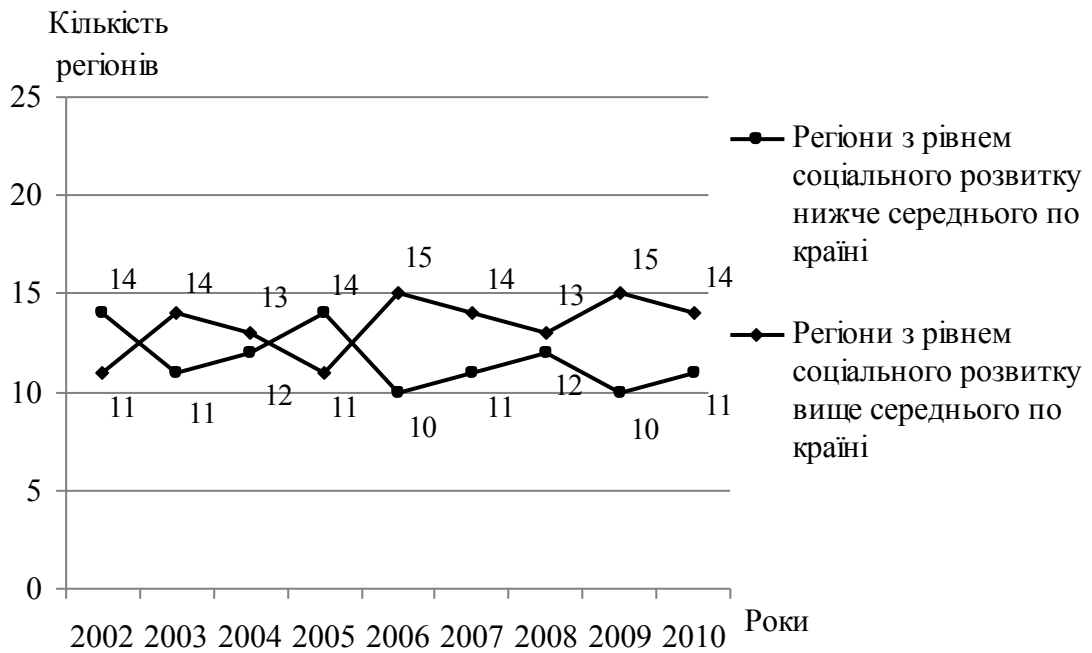

Рис. 1. Динаміка кількості регіонів України за рівнем соціального розвитку

Взаємодія суб'єктів та об'єктів здійснюється шляхом реалізації соціальної політики суб'єктами відносно об'єктів через застосування відповідного механізму з використанням сукупності інструментів. Було доведено, що цей механізм включає такі складові: нормативну, організаційну, інформаційну, фінансову, наукову, і на сьогоднішній день є недостатньо дієвим. Тому було визначено основні проблеми, які притаманні його складовим, та запропоновано можливі шляхи їх подолання з урахуванням встановлених груп зовнішніх та внутрішніх факторів.

У роботі також проведено аналіз законодавчих засад регулювання соціального розвитку країни за роки її незалежності і виявлено, що більшість сучасних нормативно-правових актів та програмних документів мають переважно декларативний характер і потребують удосконалення.

У **другому розділі** – «Оцінка та діагностика рівня життя населення і формування соціальної політики в регіонах України» – розроблено методичний підхід до оцінки та діагностики рівня життя населення в регіонах України; проведено оцінку рівня життя населення в країні та її регіонах; проведено діагностику рівня життя населення регіонів країни та визначено пріоритетні напрями формування соціальної політики.

У роботі доведено, що узагальнюючим показником соціального розвитку країни та її регіонів є показник рівня життя населення. На підставі аналізу праць провідних вітчизняних та закордонних учених, присвячених проблемам життєвого рівня населення, було розроблено методичний підхід до оцінки рівня життя населення в регіонах, в основу якого покладено розрахунок інтегрального показника рівня життя населення, що має чотирьохрівневу структуру: 1 – інтегральний показник; 2 – компоненти; 3 – елементи; 4 – часткові показники (рис. 2).

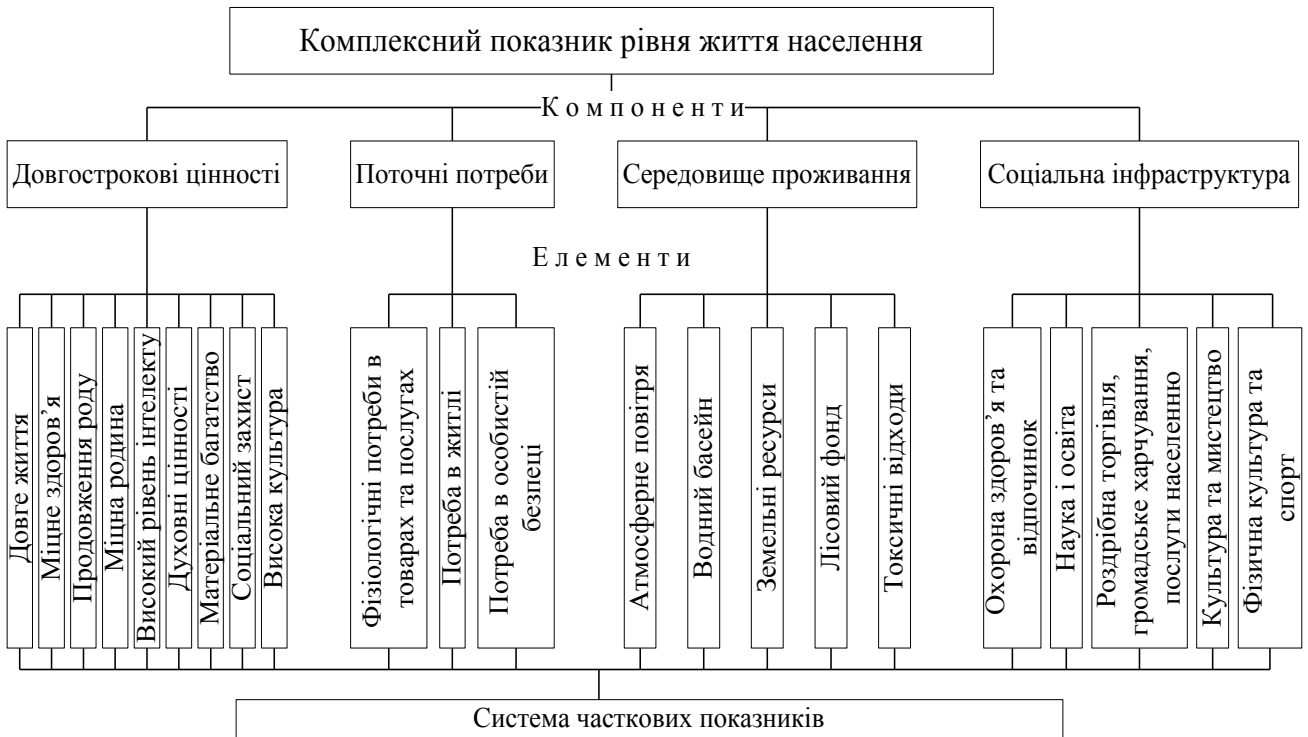
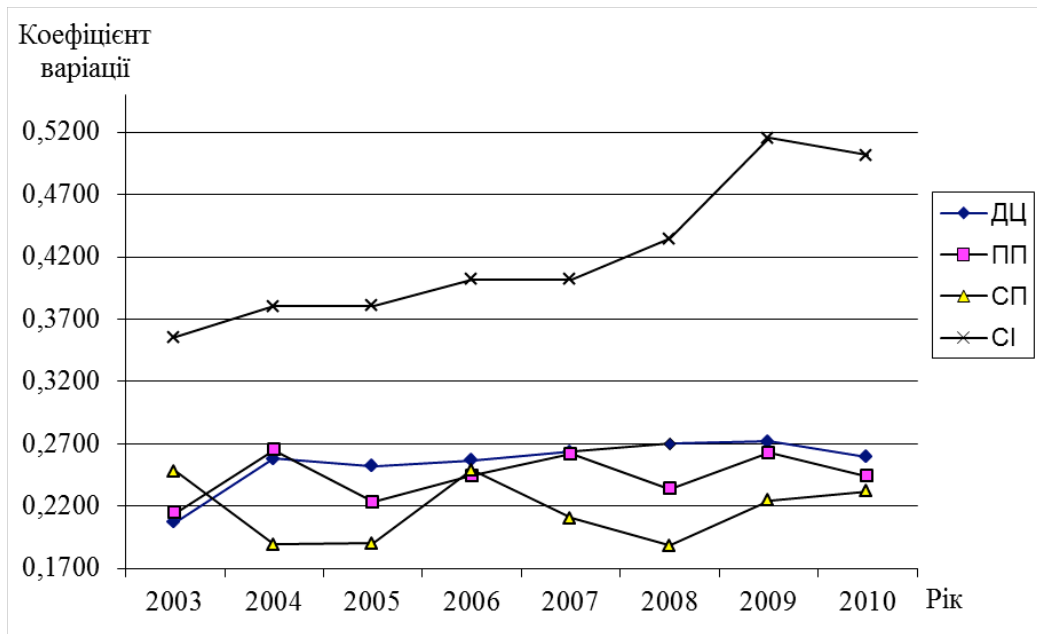

Рис. 2. Структура комплексного показника рівня життя населення

При використанні зазначеного підходу було враховано різні аспекти життєдіяльності людини шляхом співставлення понад 70 часткових показників та їх навантаження в комплексному методі ентропії. У результаті апробації даного підходу було визначено місце (ранг), яке посідає кожний регіон України в їх загальній сукупності, і динаміка зміни рангів протягом досліджуваного періоду за значенням показника рівня життя населення та його складовими компонентами і елементами. Також було виявлено наявність великих розбіжностей у значенні компонент та елементів як по окремо взятому регіону за роками, так і по регіонах між собою. Проведена комплексна оцінка рівня життя населення за вісім років дозволила зробити висновок, що сукупність регіонів має середній або високий рівень неоднорідності та диспропорцій у соціальному розвитку, що підтверджено розрахунками коефіцієнта варіації, середнє значення якого по всіх компонентах перевищує 20% (рис. 3).

З метою врахування специфіки розвитку регіонів було розроблено методичний підхід до діагностики рівня життя населення в них, на базі якого було проведено класифікацію регіонів за компонентами комплексного показника рівня життя населення на певні групи за спільними для цієї групи значеннями компонент на підставі методу теорії розпізнавання образів – кластерного аналізу.

На основі проведеної класифікації визначено особливості соціального розвитку регіонів кожного з чотирьох отриманих кластерів, визначено проблемні компоненти рівня життя населення, в їх складі – проблемні елементи та часткові показники, які повинні розглядатися як пріоритетні напрями регулювання при формуванні державної соціальної політики (табл. 1).

Примітка: ДЦ – довгострокові цінності, ПП – поточні потреби, СП – середовище проживання, СІ – соціальна інфраструктура.

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта варіації компонент рівня життя населення регіонів України

Таблиця 1

Характеристика регіональних кластерів

Кластери та їх склад	Ранги та значення компонент рівня життя населення	Ранги та значення складових елементів проблемних компонент	Характеристика проблемних аспектів
1	2	3	4
I Кластер (АР Крим, Запорізький, Кіровоградський, Луганський, Херсонський регіони)	1 – СП (0,5078); 2 – ДЦ (0,4777); 3 – ПП(0,3947); 4 – СІ (0,2814)	1 – Т (0,3350); 2 – ОЗ (0,3021); 3 – НіО (0,2964); 4 – КіМ (0,2857); 5 – С (0,2238)	Проблемним аспектом є розвиток соціальної інфраструктури (СІ), а саме: об'єктів фізичної культури та спорту.
II Кластер (Дніпропетровський, Донецький, Львівський, Одеський, Рівненський, Харківський регіони)	1 – ПП(0,5484); 2 – СІ (0,5249); 3 – ДЦ (0,5080); 4 – СП (0,4353)	1 – А (0,6305); 2 – ВБ (0,5777) 3 – З (0,4727); 4 – Л (0,2922); 5 – В (0,7892)	Проблемним аспектом розвитку регіонів є середовище проживання (СП), підвищену небезпеку становить рівень токсичних відходів.
III Кластер (Вінницький, Волинський, Житомирський, Київський, Миколаївський, Полтавський, Сумський, Тернопільський, Хмельницький, Черкаський, Чернігівський регіони)	1 – СП (0,5777); 2 – ПП(0,5357); 3 – СІ (0,3017); 4 – ДЦ (0,2886)	1 – МЦ (0,9637); 2 – СЗ (0,5868); 3 – Ц (0,4933); 4 – ПР (0,4885); 5 – МР (0,4523); 6 – ДЖ (0,4209); 7 – К (0,2104); 8 – МБ (0,2099); 9 – І (0,1881)	Кластер є найбільш численним та об'єднує регіони, проблемними для яких є такі елементи проблемної компоненти довгострокових цінностей (ДЦ): низька кількість науковців та невисокий рівень матеріального забезпечення населення.

Продовження табл. 1

1	2	3	4
IV Кластер (Закарпатський, Івано-Франківський, Чернівецький регіони)	1 – ДЦ (0,6009); 2 – ПП(0,5533); 3 – СП (0,3729); 4 – СІ (0,1946)	1 – НіО (0,4556); 2 – Т (0,2632); 3 – КіМ (0,2164); 4 – С (0,0926); 5 – ОЗ (0,0468)	Проблемним аспектом для регіонів цього кластеру є розвиток соціальної інфраструктури (СІ), а саме: забезпеченість медичними закладами та лікарями.

Примітка: ОЗ – охорона здоров'я та відпочинок, НіО – наука і освіта, Т – роздрібна торгівля, громадське харчування, послуги населенню, КіМ – культура та мистецтво, С – фізична культура та спорт; А – атмосферне повітря, ВБ – водний басейн, З – земельні ресурси, Л – лісовий фонд, В – токсичні відходи (значення елемента повинно бути найменшим); ДЖ – довге життя, МЗ – міцне здоров'я, ПР – продовження роду, МР – міцна родина, І – високий рівень інтелекту, Ц – духовні цінності, МБ – матеріальне багатство, СЗ – соціальний захист, К – висока культура

Запропонований методичний підхід був апробований на прикладі Харківського регіону, по якому було проведено оцінку та діагностику рівня життя населення, й виявлено сфери, на підтримку яких мають бути спрямовані заходи державних органів влади.

У **третьому розділі** – «Програмно-цільовий підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації розвитку регіонів України», – визначено сутність та особливості реалізації цільового програмування в країні; удосконалено механізм формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку; сформовано комплекс програм, які потребують першочергового державного втручання на прикладі Харківського регіону.

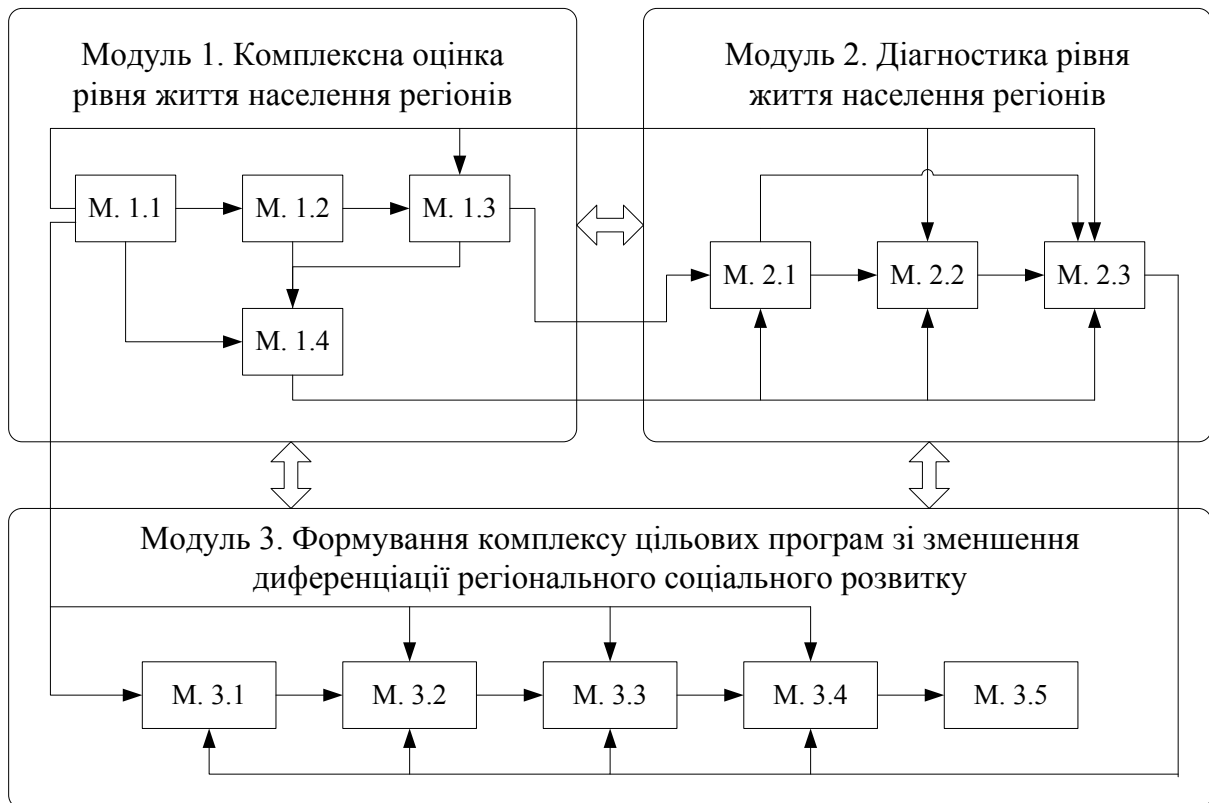
У роботі доведено, що дієвим інструментом вирішення проблем соціального розвитку регіонів та реалізації соціальної державної політики, спрямованої на зменшення міжрегіональної диференціації, є цільове програмування, яке передбачає розробку цільових програм регіонального та державного рівня. Шляхом аналізу наукової літератури з цієї проблематики було досліджено сутність поняття «соціальна цільова програма» та узагальнено їх класифікацію.

З метою логічного структурування процесу розробки державної цільової програми в роботі побудовано модель цього процесу за допомогою структурно-функціонального методу на основі SADT-технології.

На підставі проведеного дослідження розроблено методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів країни, на основі розробки відповідного комплексу цільових програм (рис. 4).

У межах запропонованого методичного підходу було розроблено механізм формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку, який складається з чотирьох етапів: 1 – дослідження конвергентно-дивергентних процесів соціального розвитку країни; 2 – аналіз конвергентно-дивергентних тенденцій на тлі динаміки обраних показників; 3 –

оцінка ефективності реалізації соціальної політики в регіоні; 4 – формування рекомендацій щодо пріоритетних напрямів розробки соціальних цільових програм.

М. 1.1 – Побудова чотирьохрівневої структури показника рівня життя населення; М. 1.2 – Побудова інтегрального показника рівня життя населення та його складових; М. 1.3 – Оцінка рівня життя населення регіонів у розрізі його компонент; М. 1.4 – Інтегральна оцінка рівня життя населення регіонів України. М. 2.1 – Кластеризація регіонів за компонентами рівня життя населення; М. 2.2 – Характеристика особливостей кластерів та ідентифікація проблемних аспектів; М. 2.3 – Характеристика та визначення специфічних особливостей соціального розвитку кожного з регіонів. М. 3.1 – Аналіз конвергентно-дивергентних тенденцій соціального розвитку регіонів за обраними показниками; М. 3.2 – Аналіз діючих цільових програм, спрямованих на соціальний розвиток регіону; М. 3.3 – Побудова матриці відповідності цільових соціальних програм обраним показникам; М. 3.4 – Ідентифікація сценарію соціального розвитку регіону відповідно до конвергентно-дивергентних тенденцій; М. 3.5 – Виявлення конкретних напрямів розробки цільових соціальних програм.

Рис. 4. Методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів

На базі запропонованого підходу було проведено оцінку міжрегіональної диференціації в Україні по показниках, які характеризують найбільш проблемні сторони соціального розвитку. У результаті виявлено, що регіони України мають різний рівень і неоднакові темпи розвитку за обраними показниками; конвергентно-дивергентні процеси в них викликані нерівномірністю їх розвитку та носять деструктивний характер; в процесі розвитку регіони мають тенденцію змінювати

своє соціальне становище на гірше, а це, у свою чергу, призводить до підвищення їх однорідності, але провокує зниження рівня загального розвитку країни.

У табл. 2 наведено результати розрахунків коефіцієнтів β -конвергенції регіонів України за обраними показниками. Так, за коефіцієнтом β встановлюється конвергентність або дивергентність процесів, а коефіцієнтом ν – швидкість зменшення або збільшення міжрегіональної диференціації.

Таблиця 2

Показники β -конвергенції регіонів України за обраними показниками

Рік	Коефіцієнт β					Коефіцієнт ν				
	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅
2004/2003	-0,0359	-0,0505	-0,0181	0,0093	0,0081	-0,0347	-0,0481	-0,0178	0,0094	0,0082
2005/2004	0,0012	-0,0505	-0,0181	0,0093	0,0081	0,0012	-0,0481	-0,0178	0,0094	0,0082
2006/2005	0,0900	0,0224	-0,0290	0,0155	0,0104	0,0992	0,0229	-0,0282	0,0157	0,0105
2007/2006	-0,0109	0,0058	-0,0481	-0,3440	-0,0355	-0,0108	0,0059	-0,0459	-0,2618	-0,0343
2008/2007	0,0043	-0,0101	-0,0460	-0,2723	-0,0469	0,0043	-0,0100	-0,0440	-0,2174	-0,0448
2009/2008	-0,0045	-0,0129	-0,0277	-0,0222	-0,0317	-0,0045	-0,0127	-0,0270	-0,0217	-0,0307
2010/2009	0,0107	-0,0621	-0,0397	-0,0258	-0,0274	0,0108	-0,0585	-0,0382	-0,0252	-0,0267
2010/2003	-0,0794	-0,0626	-0,2531	-0,0135	-0,0316	-0,0737	-0,0590	-0,2048	-0,0133	-0,0306

Примітка: П₁ – загальна захворюваність населення, П₂ – загальний коефіцієнт розлучуваності, П₃ – поширеність алкоголізму серед населення, П₄ – поширеність розладів психіки та поведінки серед населення, П₅ – кількість засуджених

Дані табл. 2 демонструють наявність таких тенденцій соціального розвитку регіонів за обраними показниками: за показником захворюваності спостерігаються тенденції до деструктивної σ -конвергенції, швидкість зближення 7 %; за показником розлучуваності спостерігається прогресуюча деструктивна σ -конвергенція та β -конвергенція зі швидкістю 6 % від початкового періоду; за показником поширеності алкоголізму спостерігаються тенденції до σ -конвергенції, швидкість зближення 20 %; за показником поширеності розладів психіки та поведінки спостерігається конвергентно-дивергентна тенденція із посиленням дивергентної, починаючи з 2009 р., спостерігалась β -конвергенція зі швидкістю 1 % від початкового періоду; за кількістю засуджених спостерігається конвергентно-дивергентна тенденція.

На основі запропонованого в роботі теоретико-методичного інструментарію було проаналізовано конвергентно-дивергентні тенденції соціального розвитку Харківського регіону, динаміку його рангу за значенням обраних показників, а також вже діючі цільові соціальні програми державного та регіонального рівня. Шляхом співставлення визначених пріоритетних напрямів державної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіону, та комплексу вже діючих в регіоні програм, доведено, що менш забезпечені з боку держави компоненти рівня життя населення мали гірші тенденції розвитку. Визначено, що законодавчо забезпечена компонента «Довгострокові цінності» протягом періоду, що досліджувався, зазнала негативних тенденцій, що свідчить про неефективність соціальної політики в регіоні. Ідентифіковано ситуації, які склалися відповідно до кожного показника (табл. 3).

Оцінка ситуації в Харківському регіоні за обраними показниками

Показник \ Критерій оцінки	Динаміка зміни рангу регіону за показником	Дієвість цільових соціальних програм	Конвергентність або дивергентність розвитку регіонів
Загальна захворюваність населення	Ранг знижувався	Програми діяли	Конвергенція
Загальний коефіцієнт розлучуваності	Ранг знижувався	Програми діяли	Конвергенція
Поширеність алкоголізму серед населення	Ранг підвищувався	Програми не діяли	Конвергенція
Поширеність розладів психіки та поведінки серед населення	Ранг знижувався	Програми не діяли	Конвергенція
Кількість засуджених	Ранг підвищувався	Програми діяли	Конвергенція

На підставі отриманих результатів було сформульовано висновки та рекомендації відносно пріоритетних напрямків регулювання ситуації в Харківському регіоні по проблемним сферам соціального розвитку (табл. 4)

Пріоритетні напрями стимулювання соціального розвитку Харківського регіону

Пріоритетність	Проблемна ситуація	Рекомендації щодо вирішення проблемної ситуації
1	Поширення розладів психіки та поведінки серед населення	Необхідна розробка комплексу цільових соціальних програм, які будуть спрямовані на подолання даної проблеми, оскільки вона набуває поширеності в регіоні і за досліджуваний період не була розглянута в цільових програмах ні регіонального, ні державного рівня
2	Висока захворюваність серед населення	Потребують коректування діючі цільові соціальні програми, оскільки ситуація із захворюваністю населення та послабленням родинних зв'язків продовжує поширюватися. А той факт, що ця ситуація характерна для всіх регіонів України, свідчить про неефективну дію або реалізацію цих програм. Відповідно необхідно відкоригувати зміст та спрямованість існуючих програм, розробити нові, які будуть спрямовані на раніше неохоплені аспекти, а також проводити детальний моніторинг процесу реалізації цільових соціальних програм в регіонах
3	Поширення кількості розлучень серед населення	
4	Поширення алкоголізму серед населення	Необхідно контролювати дану ситуацію, оскільки незважаючи на покращення рангу Харківського регіону за рівнем явища, відсутність законодавчого забезпечення перетворить позитивний результат на перманентний та призведе з часом до неконтрольованого поширення алкоголізму
5	Поширення злочинності серед населення	Незважаючи на дієвість запроваджених програм та покращення ситуації, необхідно контролювати їх виконання та впроваджувати відповідні заходи підтримки

Таким чином, реалізація запропонованого в роботі теоретико-методичного інструментарію дозволить підвищити ефективність управлінських рішень у сфері підтримки та стимулювання соціального розвитку регіонів України та зменшити диференціацію між ними.

ВИСНОВКИ

В роботі отримало подальший розвиток вирішення наукового завдання з обґрунтування теоретико-методичного забезпечення формування соціальної політики, спрямованої на зменшення міжрегіональної диференціації регіонів України. Отримані наукові результати дають можливість зробити такі висновки:

1. Співставлення України з іншими країнами світу за показниками рівня та якості життя населення, що використовуються у світовій практиці, продемонструвало наявність суттєвих проблем у цій сфері, а також подальше погіршення ситуації. На основі динаміки розрахованої варіабельності соціальних індикаторів було виявлено, що соціальному розвитку регіонів України характерний середній та високий ступінь диференціації. Доведено, що у цих умовах необхідне удосконалення механізму формування такої соціальної політики, яка би враховувала проблеми та особливості розвитку регіонів, а також міжрегіональні диспропорції соціального розвитку.

2. Враховуючи розбіжність поглядів учених та практиків на роль та місце соціальної політики, було проведено аналіз її сутності та на основі контент-аналізу обґрунтовано, що поняття «соціальна політика» доцільно трактувати як систему регулятивних заходів і дій державних та суспільних суб'єктів, спрямованих на розвиток людини, забезпечення її інтересів і добробуту, підвищення рівня життя.

3. Соціальну політику розглянуто з точки зору системного підходу, що дозволило структурувати основні її складові елементи; проаналізувати механізми її формування та реалізації, визначити основні проблеми, що потребують вирішення, а також удосконалити класифікацію її функцій шляхом обґрунтування нової класифікаційної ознаки, а саме: «відповідно до ієрархії потреб людини», яка дозволяє сконцентрувати увагу на людині при формуванні заходів держави. Проаналізовано розвиток засад законодавчого регулювання соціальної політики по зменшенню диференціації соціального розвитку регіонів за роки незалежності України та визначено їх недоліки.

4. Доведено, що узагальнюючим показником ефективності політики держави в соціальній сфері є показник рівня життя населення, та обґрунтовано, що ефективним інструментом вирішення проблем соціального розвитку регіонів та реалізації державної політики є цільове програмування, яке передбачає розробку цільових соціальних програм регіонального та державного рівня. З урахуванням цього розроблено методичний підхід до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів країни, що складається з трьох основних модулів: оцінки рівня життя населення регіонів країни, діагностики рівня життя населення регіонів країни та формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації регіонального соціального розвитку.

5. Запропоновано методичне забезпечення оцінки рівня життя населення в регіонах України, в основу якого покладено чотирьохрівневу структуру розрахунку інтегрального показника рівня життя населення, який складається з чотирьох

компонент: довгострокові цінності, поточні потреби, середовище проживання, соціальна інфраструктура, а також із елементів і часткових показників, які характеризують ці компоненти, що дало змогу комплексно визначити рівень соціального розвитку регіонів України за останні вісім років. Визначені ранги регіонів України та їх динаміка за значенням показника рівня життя населення та його складовими компонентами та елементами дозволили зробити висновок про наявність великих розбіжностей у їх значеннях як по окремо взятому регіону по роках, так і по регіонах між собою, та наявність суттєвих коливань у соціальному розвитку регіонів. Найбільші диспропорції в розвитку регіонів України отримані за значенням компоненти соціальна інфраструктура, на другому місці – компоненти довгострокові цінності. Визначено, що вся сукупність регіонів України має середній або високий рівень неоднорідності та диспропорцій у соціальному розвитку, що підтверджено розрахунками коефіцієнта варіації.

6. Розроблений методичний підхід до діагностики рівня життя населення, який базується на кластеризації регіонів за компонентами рівня життя населення та ідентифікації проблемних для регіону компонент, елементів і показників, дозволив визначити особливості соціального розвитку регіонів кожного з чотирьох отриманих кластерів; ідентифіковано проблемні компоненти, елементи та часткові показники, що, у свою чергу, дозволило зробити обґрунтований вибір пріоритетних напрямів формування державних і регіональних цільових соціальних програм.

Для Харківського регіону було визначено, що першочергового запровадження корегувальних заходів потребує ситуація із захворюваністю населення; наступною – ситуація поширення розладів психіки та поведінки; потім потребує корегування ситуація з кількістю розлучень в регіоні, тобто необхідно провести заходи з підтримки інституту сім'ї; незважаючи на тимчасові позитивні зрушення, продовжує потребувати уваги з боку держави ситуація зі збільшення кількості засуджених по регіону.

7. Запропонований механізм формування комплексу цільових програм зі зменшення диференціації соціального розвитку регіонів дозволив оцінити міжрегіональну диференціацію в Україні на базі показників σ - і β - конвергенції. Виявлено, що регіони України мають різний рівень і неоднакові темпи розвитку за обраними проблемними показниками; конвергентно-дивергентні процеси в них викликані нерівномірністю їх розвитку та носять деструктивний характер; у процесі розвитку регіони мають тенденцію змінювати своє соціальне становище на гірше, а це у свою чергу призводить до підвищення їх однорідності, але провокує зниження загального рівня розвитку країни. Проведена оцінка ефективності реалізації наявного комплексу діючих цільових програм на прикладі Харківського регіону дала можливість запропонувати рекомендації щодо напрямів удосконалення соціальної політики в регіоні шляхом корекції комплексу цільових програм з урахуванням конвергентно-дивергентних тенденцій розвитку регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях

1. Омельченко О. І. Формування комплексу цільових програм зі стимулювання соціального розвитку регіонів України / О. І. Омельченко, В. С. Загорський, В. Є. Хаустова // Інновації: проблеми теорії та практики: Монографія / Під ред. Кизима О. М., Пономаренка В. С., Ястремської О. М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 142 – 165.
2. Омельченко О. І. Діагностика рівня життя населення та формування соціальної політики в регіонах України / О. І. Омельченко, В. Є. Хаустова // Социально-экономическое развитие Украины и ее регионов: проблемы науки и практики: Монография / Под. ред. Кизима Н. А., Пономаренко В. С., Раевневой Е. В. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2011. – с. 184 – 205.

Публікації у фахових виданнях

3. Омельченко О. І. Роль соціальної політики в підвищенні конкурентоспособности страны / О. І. Омельченко // Научный информационный журнал «Бизнес Информ». – 2009. – № 10. – С. 68 – 73.
4. Омельченко О. І., Хаустова В. Е. Анализ структурных составляющих и уточнение сущности понятия «социальная политика» / О. І. Омельченко, В. Е. Хаустова // Научно-информационный журнал «Бизнес Информ». – 2009. – № 4 (1). – С. 95 – 98.
5. Омельченко О. І. Теоретико-методологічні аспекти формування структури соціальної політики з точки зору системного підходу / О. І. Омельченко, В. Ф. Колесніченко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Т. VI. – С. 1469 – 1480.
6. Омельченко О. І. Методологічний підхід до оцінки рівня життя населення регіонів України методом таксономічного аналізу / О. І. Омельченко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. в 9 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Т. II. – С. 342 – 357.
7. Омельченко О. І. Інтегральна оцінка рівня життя населення регіонів України методом ентропії / О. І. Омельченко, В. Є. Хаустова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 2(116). – С. 137 – 146.
8. Омельченко О. І. Моделювання процесів розробки та реалізації цільових програм соціального розвитку регіонів / О. І. Омельченко // Моделювання регіональної економіки: зб. наук. пр. – Івано-Франківськ: Плай, 2011. – № 1. – С. 10 – 19.

Публікації в інших виданнях

9. Омельченко О. І. Аналіз сутності поняття «соціальна політика» / О. І. Омельченко // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 21 – 23 травня 2009 р. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М.; ВД «ІНЖЕК», 2009.

– С. 125 –128.

10. Омельченко О. І. Роль соціальної політики у розвитку економіки на регіональному рівні / О. І. Омельченко // Управління розвитком: міжвузівська науково-практична конференція «Регіональна політика: напрями її реалізації в Україні», 20 травня 2009 р. Секція 1 «Проблеми регіонів України на сучасному етапі»: збірник наук. статей. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2009. – № 12. – С. 47 – 48.

11. Омельченко О. І. Україна на шляху до соціальної держави / О. І. Омельченко // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, 29 – 31 червня 2009 р. – Сімферополь: ЦРОНІ, 2009. – С. 21 – 23.

12. Омельченко О. І. Соціальна політика як фактор конкурентоспроможності країни / О. І. Омельченко // Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики: міжнар. наук.-практ. конф., 26 – 27 лист. 2009 р.: тези допов. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 88 – 90.

13. Омельченко О. І. Методологічні засади оцінки рівня життя населення в регіонах України / О. І. Омельченко // Проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 81 – 90.

14. Омельченко О. І. Соціальна політика держави в умовах ринкових трансформацій / О. І. Омельченко // Управління розвитком. – 2010. – № 3 (79). – С. 8 – 9.

15. Омельченко О. І. Інноваційні технології регулювання соціального розвитку регіонів України / О. І. Омельченко // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: міжнар. наук.-практ. конф., 11 – 12 лист. 2010 р.: тези допов. – Х.: ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 174 – 178.

16. Омельченко О. І. Оцінка диференціації регіонів України за рівнем соціального розвитку / О. І. Омельченко // Проблеми та перспективи формування гуманітарної політики в Україні: матеріали круглого столу, 25 лют. 2011 р. – Сімферополь: ЦРОНІ, 2010. – С. 53 –57.

17. Омельченко О. І. Оцінка міжрегіональної диференціації в Україні та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики / О. І. Омельченко // Dny vědy – 2011: materiály VII mezinárodní vědecko – praktická konference, 27 března – 05 dubna 2011 roku. – Praha, Publishing House «Education and Science» s.r.o. – S. 28 – 32.

18. Омельченко О. І. Механізм регулювання розвитку регіонів України / О. І. Омельченко // Економіка, менеджмент, маркетинг і логістика: теорія, практика, перспективи: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. студентів і молодих науковців, 15 – 16 квітня 2011 р. – Ялта, РВНЗ КГУ, 2011. – С. 65 – 68.

19. Омельченко О. І. Механізм формування комплексу цільових програм стимулювання розвитку регіонів України / О. І. Омельченко // Реорганізація інституційної архітектури в посткризовий період розвитку економіки: матеріали X-ї Всеукраїнської ювілейної наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, 14 – 16 квітня 2011 р. – Чернівці: ЧНУ, 2011. – С. 33 – 34.

АНОТАЦІЯ

Омельченко О. І. Подолання диференціації соціального розвитку регіонів України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харків, 2012.

Дисертація присвячена вирішенню наукового завдання – обґрунтування теоретико-методичного забезпечення формування соціальної політики, спрямованої на зменшення міжрегіональної диференціації України.

Визначено наявність диференціації соціального розвитку регіонів України та її тенденції, особливості соціальної політики як інструменту реалізації дій державних органів влади по її подоланню та її сутність, удосконалено елементу структуру та функції соціальної політики. Згідно з розробленими методичними підходами до оцінки та діагностики рівня життя населення на основі використання інтегральних показників та кластерного аналізу проведено класифікацію регіонів країни на групи за його компонентами та ідентифіковано найбільш проблемні аспекти у соціальному розвитку регіонів, визначені пріоритетні напрями впровадження корегувальних заходів. На основі реалізації запропонованого підходу до формування соціальної політики, спрямованої на зменшення диференціації соціального розвитку регіонів України, для Харківської області було надано рекомендації щодо корегування комплексу діючих цільових програм з урахуванням наявних конвергентно-дивергентних тенденцій розвитку та визначених пріоритетних напрямів регулювання.

Ключові слова: диференціація, соціальний розвиток регіону, соціальна політика, цільова програма, рівень життя населення.

АННОТАЦИЯ

Омельченко О. И. Преодоление дифференциации социального развития регионов Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие продуктивных сил и региональная экономика. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины, Харьков, 2012.

Диссертация посвящена решению научного задания – обоснованию теоретико-методического обеспечения формирования социальной политики по уменьшению межрегиональной дифференциации в Украине.

Определены основные особенности и тенденции дифференциации социального развития регионов Украины, проанализированы законодательное обеспечение и практика стимулирования уменьшения межрегиональной дифференциации, а также особенности социальной политики как инструмента реализации действий государственных органов власти в этом направлении.

Проведено уточнение понятийного аппарата социальной политики, усовершенствована ее элементная структура и классификация функций на основе иерархии потребностей человека. Обосновано, что инструментом решения проблем дифференциации социального регионального развития со стороны государства является целевое программирование.

Доказано, что обобщающим показателем эффективности политики государства в социальной сфере является уровень жизни населения, и разработаны методические подходы к его оценке и диагностике на основе использования интегральных показателей и кластерного анализа. На основании данных подходов регионы Украины классифицированы на группы по компонентам уровня жизни населения и идентифицированы наиболее проблемные аспекты в их социальном развитии, которые являются приоритетами для формирования направлений разработки социальной политики.

Предложен подход к формированию комплекса целевых программ по уменьшению дифференциации социального развития регионов Украины. В рамках данного подхода рассмотрены теоретические основы оценки дифференциации социального регионального развития, определены показатели σ - и β - конвергенции по регионам Украины и сформированы выводы о характере конвергентно-дивергентных тенденций в них.

На основе проведенных исследований разработан механизм формирования социальной политики по уменьшению дифференциации социального развития регионов, который предполагает: 1 – оценку уровня жизни населения в регионах Украины, 2 – диагностику уровня жизни в регионах Украины, 3 – формирование комплекса целевых программ по уменьшению дифференциации социального развития регионов Украины.

Предложенный подход апробирован на примере Харьковской области, для которой были разработаны рекомендации по усовершенствованию социальной политики путем коррекции действующего комплекса целевых программ с учетом имеющихся конвергентно-дивергентных тенденций развития и выделенных приоритетных сфер регулирования.

Ключевые слова: дифференциация, социальное развитие региона, социальная политика, целевая программа, уровень жизни населения

SUMMARY

Omelchenko O. I. Overcoming the differentiation of social development of regions of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the Degree of Candidate of Science (Economics), speciality 08.00.05 – The development of productive forces and the regional economy. – Research Centre of Industrial Problems of Development of Academy of Sciences of Ukraine, Kharkov, 2012.

The dissertation is devoted to solving the scientific and applied task, such as the substantiation of the theoretical and methodical ensuring to form the social policy to reduce inter-regional differentiation of Ukraine.

The following issues have been specified in the thesis, firstly, the availability of differentiation of social development of Ukraine's regions and their tendencies, secondly, the peculiarities of social policy as an instrument to realize the actions of public authorities with the aim to overcome them and the essence of social policy, thirdly, the improvement of the component structure and functions of social policy.

Furthermore, the classification of Ukraine's regions into groups after its components has been done in accordance with developed methodical approaches to the assessment and diagnosis of living standard of the population through the use of integrated indicators and cluster analyses.

Moreover, the biggest problematic aspects in their social development have been identified and the priority directions of the introduction of corrective actions have been determined.

Finally, the recommendations concerning the correction of the complex of active targeted programs together with the consideration of available convergent – divergent tendencies of development and defined priority directions of regulations have been given on the basis of the realization of the suggested approach to form the social policy to reduce the differentiation of social development of Ukraine's regions to Kharkov region.

Key words: differentiation, social development of the region, social policy, the target program, living standard of the population.

ОМЕЛЬЧЕНКО ОКСАНА ІГОРІВНА

**ПОДОЛАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. Друк різнограф.
Наклад 100 прим. Зам. № . Безкоштовно.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
61022, Україна, м. Харків, вул. Сумська, 37,
т. 8 (057)700-53-51, 714-34-26, 771-00-92, 771-00-96